

Korte Mededeling

Otiorhynchus clavipes in Nederland (Coleoptera: Curculionidae)

In de kevercatalogus van Brakman (1966) wordt '*Otiorhynchus lugdunensis* Boh.' opgevoerd voor Noord-Brabant en Limburg. Ook noemt Brakman '*O. clavipes* Bonsd.' als voorkomend in het aangrenzend gebied. In de laatste Nederlandse kevercatalogus wordt *O. lugdunensis* beschouwd als synoniem van de soort *O. tenebricosus* (Herbst, 1784) en genoemd voor de provincies Gelderland en Limburg van na 1967 en later, en voor Noord-Brabant van voor 1967 (Heijerman 2010).

Frieser (1981) geeft een sleutel waarmee *O. lugdunensis* op naam gebracht kan worden en in deze sleutel figureren ook nog *O. hungaricus* Germar, *O. fuscipes* (Olivier) en *O. clavipes* (Bonsdorff). Volgens Magnano (2001) zijn dit allemaal synoniemen van elkaar en behoren ze tot een soort die *O. tenebricosus* (Herbst, 1784) moet heten. Deze opvatting wordt overgenomen door diverse auteurs en bijvoorbeeld ook door Rheinheimer & Hassler (2010).

Zarazaga et al. (2017) voeren vier soorten op die, op basis van diverse publicaties, gerekend worden tot deze gecompliceerde soortengroep, namelijk *O. lugdunensis* Boheman, 1842, *O. tenebricosus* (Herbst, 1784), *O. hungaricus* Germar, 1823 en *Otiorhynchus sanguinipes* Boheman, 1842. *Otiorhynchus clavipes* (Bonsdorff, 1785) is hier dus een synoniem van *O. tenebricosus*. Deze groep soorten wordt wel aangeduid als het *Otiorhynchus* (s. str.) *tenebricosus* (Herbst, 1784) complex (Gosik et al. 2016).

Otiorhynchus hungaricus komt voor in Midden- en Oost-Europa (met een subspecies in Zuidoost-Frankrijk) en *O. san-*

guinipes wordt genoemd voor Frankrijk en Italië. Volgens Zarazaga et al. (2017) zouden *O. lugdunensis* en *O. tenebricosus* beiden in Nederland voorkomen. Het probleem met *Otiorhynchus*-soorten is dat ze gemakkelijk kunnen worden getransporteerd naar locaties buiten hun oorspronkelijke areaal: veel van de in Nederland voorkomende soorten zijn inderdaad door de mens naar ons land toe verslept.

Recent hebben Casalini & Colonnelli (2019) deze soortengroep wederom onder de loep genomen en nieuwe synoniemen vastgesteld. Ze onderscheiden drie soorten: 1) *O. clavipes* (Bonsdorff, 1785), met onder meer *O. lugdunensis* Boheman, 1842 als synoniem 2) *O. fagi* (Gyllenhal, 1834) met onder meer *O. tenebricosus* Herbst, 1795 en *O. sanguinipes* Boheman, 1842 als synoniemen en 3) *O. hungaricus* Germar, 1823. Dit trio wordt aangeduid als de *clavipes*-groep. Bovendien presenteren ze een sleutel waarmee deze drie soorten onderscheiden kunnen worden. Van dit complex zou alleen *O. clavipes* in Nederland voorkomen.

Mannetjes van *O. clavipes* zijn goed te herkennen aan het anaalsterniet. Bij *O. clavipes* bevinden zich daarop relatief duidelijke langstrepen, waarbij de middelste vier duidelijker zijn en op grotere afstand van elkaar staan dan de buitenste (figuur 1). Bij de overigen soorten zijn deze langstrepen fijner en de onderlinge afstanden minder verschillend. Bij *O. clavipes* bevindt zich een relatief diepe uitholling in het midden van de achterrand van het anaalsegment, deze is enigszins verheven en voorzien van

gelige setae. De lengte van *O. clavipes* bedraagt 11-14 mm. Ook vrouwtjes zijn op naam te brengen (figuur 2-3): de elytra zijn vrijwel kaal (oppassen voor oude en versleten exemplaren), de sprietgroef is langer dan die bij *O. hungaricus* en de segmenten 3-6 van de funiculus zijn bijna twee keer zo lang als breed (bij *O. fagi* minder dan 1,5 maal).

Zoals verwacht kon worden bleken alle exemplaren van '*O. tenebricosus*' uit mijn collectie *O. clavipes* te betreffen (figuur 1-3). Het is te verwachten dat *O. tenebricosus* niet in Nederland voorkomt, maar meer collectieonderzoek moet hier duidelijkheid over geven. Mijn eigen exemplaren van *O. clavipes* waren afkomstig uit de provincies Gelderland en Limburg. Van Noord-Brabant zijn alleen enkele oude exemplaren bekend van

1. *Otiorhynchus clavipes*, anaalsegment mannetje. Zwolle (Overijssel), 4.vi.2020. Foto: Theodoor Heijerman

1. *Otiorhynchus clavipes*, last ventrite of male. Zwolle (province of Overijssel), 4.vi.2020.

3. *Otiorhynchus clavipes*, vrouwtje, dorsaal aanzicht (lengte = 10,3 mm). Zwolle (Overijssel), 4.vi.2020. Foto: Theodoor Heijerman

3. *Otiorhynchus clavipes*, female, dorsal view (length = 10.3 mm). Zwolle (province of Overijssel), 4.vi.2020.

2. *Otiorhynchus clavipes*, zelfde vrouwtje als figuur 1, lateraal aanzicht. Foto: Theodoor Heijerman

2. *Otiorhynchus clavipes*, same female as figure 1, lateral view.

'*O. tenebricosus*', die zich in de collectie van Naturalis bevinden en thans nog niet onderzocht zijn. *Otiorhynchus clavipes* is recent (2020) aangetroffen in Zwolle (Overijssel) waar diverse exemplaren werden gevangen in stadsplantsoen in een woonwijk (leg. R. Wiegers). De relatief recente (eigen) vangsten van de soort in Limburg en Gelderland waren niet afkomstig uit stedelijk gebied. In de collectie van Naturalis bevinden zich ook enkele oude exemplaren van voor 1900 (nog niet onderzocht maar vrijwel zeker *O. clavipes*). De vraag is dan of deze soort beschouwd moet worden als een importsoort of niet. De exemplaren die nu ontdekt zijn in Zwolle kunnen heel goed via plantmateriaal van tuincentra of kwekerijen van elders zijn meegelift. Maar zijn de exemplaren van voor 1900 hier ook via transporten van materiaal terecht gekomen? Volgens Casalini & Colonnelli (2019) komt *O. clavipes* voor in België, Denemarken, Duitsland, Estland, Groot-Brittannië, Ierland, Frankrijk, Letland, Luxemburg, Nederland, Polen en Zweden. Het zou dus goed kunnen dat *O. clavipes* hier geen importsoort is.

Dankwoord

Met dank aan Roelof Wiegers voor de toezending van enkele Zwolse exemplaren.

Literatuur

- Alonso-Zarazaga MA, Barrios H, Borovec R, Bouchard P, Caldara R, Colonnelli E, Gültekin L, Hlaváč P, Korotyaev B, Lyal CHC, Machado A, Meregalli M, Pierotti H, Ren L, Sánchez-Ruiz M, Sforzi A, Silfverberg H, Skuhrovec J, Trýzna M, Castro AJVd & Yunaikov NN 2017. Cooperative catalogue of palaearctic Coleoptera Curculionidea. Monografías electrónicas SEA 8.
- Brakman PJ 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggend gebied. Monographieën van de Nederlandsche Entomologische Vereeniging 2: i-x, 1-219.
- Casalini R & Colonnelli E 2019. Notes on some species of *Otiorhynchus* Germar, 1822 sensu strictu, with new synonymies and a neotype designation (Coleoptera: Curculionidae).
- Frieser R 1981. 7. U. Familie Otiorhynchinae. Die Käfer Mitteleuropas 10: 184-240.
- Gosik R, Sprick P, Skuhrovec J, Derus M & Hommes M 2016. Morphology and identification of the mature larvae of several species of the genus *Otiorhynchus* (Coleoptera, Curculionidae, Entiminae) from Central Europe with an update of the life history traits. Zootaxa 4108: 1-67.
- Heijerman Th 2010. Curculionidae. In: Catalogus van de Nederlandse kevers (Coleoptera) (Vorst O ed). Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11: 164-182.
- Magnano L 2001: Designation of lectotypes for species of *Cirrorhynchus* Apfelbeck, 1898, *Dodecastichus* Stierlin, 1861, *Limatogaster* Apfelbeck, 1898, *Otiorhynchus* Germar, 1822 and *Tylotus* Schoenherr, 1823, in the Germar and Herbst collections (Coleoptera Curculionidae). Memorie della Società

Entomologica Italiana, 80: 139-158.

Rheinheimer J & Hassler M 2010. Die Rüsselkäfer Baden-Württembergs. LUWB Landesanstalt für Umwelt, Messungen und Naturschutz Baden-Württemberg.

Summary

Otiorhynchus clavipes in the Netherlands (Coleoptera: Curculionidae)

Otiorhynchus tenebricosus is on the Dutch species list and is reported from the provinces of Noord-Brabant (only pre-1967 records), Limburg and Gelderland (also post 1966 records). A recent publication revised the species of the so called *Otiorhynchus* (s. str.) *tenebricosus* (Herbst) complex and a key was presented by the authors to distinguish between the three species of the now called *clavipes* group. I re-identified a number of specimen's present in my private collection, using the new key, and they all turned out to be *O. clavipes*. In 2020 a number of specimens of this species were collected in the urban area of Zwolle (province of Overijssel), so the presence of *O. clavipes* has now been demonstrated in four out of twelve Dutch provinces.

Theodoor Heijerman

Wageningen

theodoor.heijerman@weevil.demon.nl

Uitgelezen

Paul van Wielink, Ron Felix, Jaap van Kemenade, Ad Mol, Theo Peeters & Guido Stooker 2020

De Kaaistoep, het best onderzochte stukje natuur in Nederland

KNNV-afd. Tilburg, Tilburg. 720 pp.
ISBN 978-90-826157-1-5. € 25,-

Dit flink dikke boek biedt een schat aan informatie over het natuur(ontwikkelings)gebied De Kaaistoep, bij Tilburg in Noord-Brabant. In de jaren 1970 werd het gebied door de aanleg van de snelweg A58 slecht bereikbaar voor agrariërs en vanaf 1990 kocht de Tilburgse Waterleidingmaatschappij de verschillende deel terreinen op. Vanaf 1994 werd gestart met natuurontwikkeling – onder andere ontgronden, waterbeheer, aanleg poelen en singels – en in 1995 zette de KNNV-afdeling haar eerste stappen in het gebied om inventarisaties te starten. Die inventarisaties zijn behoorlijk 'uit de hand gelopen'. De teller staat op bijna 9000 soorten en er is ook veel ecologisch onderzoek verricht: de titel van dit werk is zeker terecht! Overigens is er over de titel wel enige bibliografische verwarring, want het

boek heet op de rug 'De Kaaistoep, 25 jaar onderzoek naar biodiversiteit' en op de voorzijde en in het colofon 'De Kaaistoep, het best onderzochte stukje natuur in Nederland'.

Het boek heeft een aantrekkelijke uitstraling en nodigt telkens weer uit om

door te bladeren. De schutbladen geven een goede kaart van het gebied waar steeds op teruggevallen kan worden. Er worden veel (groot afgebeelde) foto's gepresenteerd van soorten, onderzoeksmethoden en onderzoekers die telkens met naam worden genoemd. De 80 hoofdstukken zijn onderverdeeld in de volgende thema's: Kennismaking, Biodiversiteit in het algemeen, Onderzoeksmethoden, Onderzoek in bodem en vegetatie, de beek Oude Leij en de poelen, Soortenlijst, Onderzoek naar specifieke groepen, en Beheer, beleid en behoud. De redactie had voor sommige hoofdstukken wat beter gekund om taalkundige foutjes eruit te halen. Maar aangezien de publicatie zo dik en divers is én ongetwijfeld geheel in de vrije tijd is geproduceerd, is dat de samenstellers ruimschoots vergeven.

Omdat het grootste deel van de meercellige organismen natuurlijk uit geleedpotigen bestaat, zien we ook erg veel bijdragen van NEV-ers. Voor entomologen is er dan ook veel inspiratie in het boek te vinden. Origineel zijn bijvoorbeeld de hoofdstukken waarin allerlei inventarisatiemethoden worden besproken en afgebeeld, onderzoek aan uitgelegd dood hout wordt beschreven, de interacties